UNITAT DIDÀCTICA
EL POBLE GITANO EN L'EDAT MODERNA: ENTRE LA MARGINACIÓ I L'EXTERMINI

1. FONAMENTACIÓ DEL PROJECTE

1.1. Aspectes de rellevància social: ¿per què és important aquesta unitat?

El poble gitano és un col·lectiu que ha estat marcat pels estereotips i prejudicis socials, generalment negatius. Aquests s'han basat en el desconeixement de la seua cultura i de la seua història, i han contribuït a la seua situació de marginació i persecució al llarg de la història. En les últimes dècades s'han produït avanços en la integració social d'aquest poble, però encara queda molt de camí per recórrer per a aconseguir el seu reconeixement social.

L'educació és un dels àmbits des d'on es pot contribuir per a assolir-ho, si es fa des de l'enfocament de l'educació intercultural. Un dels seus principis és, precisament, conéixer els seus costums, les seues tradicions, que ens permetran comprendre i conéixer la seua realitat. Des de matèries com la història podem comprendre-la millor, combatre els prejudicis i els estereotips, i fomentar una convivència basada en el respecte.

Un primer obstacle que ens trobem és que la seua història és poc coneguda, tal com ocorre amb uns altres col·lectius que han patit la marginació social. La seua pròpia marginació social, lligada a una cultura essencialment oral i als prejudicis socials, ha impedit que la seua presència en el currículum siga inexistent.

Un segon obstacle és que la major part de les fonts històriques de les quals disposem, especialment les normes de diferent rang, des de les pragmàtiques reials fins a les disposicions de caràcter local o regional, han sigut escrites en un context social en el qual hi havia forts prejudicis contra la cultura del poble gitano. Aquestes normes tenen com a objectiu, d'una banda, prohibir determinades conductes, i, per una altra, fomentar-ne d'altres relacionades amb el control d'aquesta minoria; per aquest motiu, la seua argumentació se sustenta en una visió negativa. Un altre tipus de fonts són les memòries i propostes dels arbitristes dels segles XVI i XVII, que, sens dubte, amb la imatge que projectaven dels gitanos, van contribuir a donar arguments a les lleis contra aquesta minoria. Finalment, la literatura (tant les novel·les com les obres de teatre) es fa ressò d'alguns d'aquests prejudicis i estereotips, i ha contribuït a difondre'ls.

Tot això ha servit per a afermar una imatge social del poble gitano que perdura fins hui. De fet, els estudis sobre el racisme dels espanyols situen els gitanos com el primer grup que suscita rebuig social. Qüestionar aquests prejudicis és un dels principis que es tenen en compte en la nostra proposta didàctica. En aquest sentit, un tipus d'activitat recurrent serà realitzar una anàlisi crítica de les fonts.

En aquesta unitat ens centrem en el període comprés entre els segles XV i XIII, marcat per l'arribada dels primers grups de gitanos a la península Ibèrica i pel regnat de Carles III. Aquesta etapa coincideix amb processos històrics com ara la creació d'un estat modern que, en el cas de la Monarquia Hispànica, es fonamentarà en la creació d'una societat homogènia tant des del punt de vista religiós com ètnic. La formació de la Monarquia Hispànica va seguida d'un procés d'expansió l'objectiu de la qual és aconseguir l'hegemonia mundial. Finalment,

l'arribada dels Borbons inaugura una sèrie de reformes tendents a la uniformització de l'Estat, i que tindrà com a episodi més dramàtic des del punt de vista de la història dels gitanos la denominada "Gran Batuda", escaiguda entre el juliol i l'agost de 1748. Els referents historiogràfics que s'han tingut en compte s'indiquen més endavant.

L'estudi d'aquesta part de la història del poble gitano a la península Ibèrica requereix el coneixement del context històric, i, al seu torn, l'estudi d'aquesta minoria pot ajudar a entendre la formació de la societat moderna. D'altra banda, la perspectiva que aporta el coneixement històric permet valorar els fenòmens d'antigitanisme, i de racisme en general, que s'observen en l'Europa actual, que assisteix a un inquietant ressorgiment de grups ultranacionalistes, xenòfobs i feixistes. Segons es constata en diversos informes promoguts per organitzacions com l'OSCE o l'Observatori Espanyol contra la Xenofòbia i el Racisme, s'ha detectat en els últims anys un increment de les agressions contra les persones gitanes. Els casos ocorreguts a França, Itàlia o Bulgària repeteixen una dinàmica de discriminació i coacció contra aquests col·lectius.

L'educació és un poderós instrument per a construir una societat inclusiva. En aquest sentit, l'estudi sobre la història el poble gitano en l'Edat Moderna que subjau en aquest projecte pretén explicar com va arribar a ser part de la societat actual. És també una temptativa de superar l'oblit al qual ha sigut sotmés aquest col·lectiu i, per tant, un intent de revisar una part de la nostra història col·lectiva.

La realització d'aquests objectius mitjançant aquest projecte didàctic es basa en la tasca de conjugar el coneixement historiogràfic i la seua transposició didàctica en uns materials curriculars. Això ha suposat una tara de selecció i organització de continguts. La selecció ha estat condicionada pel marc curricular (el curs de segon de l'ESO inclou l'estudi de la història de l'Edat Moderna) i per la rellevància historiogràfica. Per altra banda, en l'organització dels continguts s'han tingut en compte, a més, aspectes metodològics.

En aquest sentit, l'estructura de la unitat s'organitza en diverses fases, cadascuna de les quals es plasma en una o en diverses activitats, que, al seu torn, contenen microseqüències. Les primeres activitats estan adreçades a obrir el tema a l'alumnat, a explorar i posar en qüestió els seus coneixements, i a oferir-los "pistes" perquè superen les seues llacunes o matisen aquests coneixements. L'elaboració d'un guió de treball és un element essencial en aquesta fase perquè recull les hipòtesis, preguntes i propostes de l'alumnat que guiaran el desenvolupament de les activitats que condueixen a una tasca final: el projecte. Aquesta fase és essencial per a aconseguir la implicació i la motivació imprescindibles de l'alumnat per a la realització d'un projecte que requereix esforç i perseverança davant de la incertesa de què passarà fins al final.

A continuació hi ha una sèrie d'activitats centrades en l'obtenció i el registre, l'anàlisi i la interpretació de la informació, per tal de donar sentit al procés que s'està estudiant. El treball per grups cooperatius fomenta la interacció, la interdependència positiva i les responsabilitats individuals. Per a això és necessari conformar grups heterogenis, organitzar els temps i espais de l'aula per facilitar el procés, i realitzar una avaluació que l'acompanye. En aquesta investigació l'alumnat utilitzarà diverses fonts, presentades en diferents formats, i n'extrauran informació sobre la rellevància de la qual deliberaran amb l'objectiu d'elaborar un coneixement rigorós de les qüestions plantejades en el guió. Cada activitat ha de ser connectada amb l'anterior i amb la visió global expressada en el guió inicial. Al seu torn, cada activitat ha de concloure amb l'explicació dels fets històrics estudiats.

Així mateix, en les activitats es plantegen preguntes de diferent índole: des de les que estan adreçades a orientar la recerca de l'alumnat fins a les que els indueixen a pensar d'una forma crítica. Aquesta part ha de ser potenciada pel professorat en funció de la dinàmica que es plantege en les classes.

Finalment, aquest coneixement adquirit es representarà mitjançant una línia de temps. En aquesta cronologia no s'assenyalaran únicament els fets més significatius entrellaçant els que van ser fonamentals per a la història del poble gitano amb la dinàmica històrica general, sinó que també s'hi descriuran, explicaran i connectaran. Les possibilitats de les eines digitals poden fer-ho possible. La línia de temps és una manera de representar l'evolució, la història; però enriquir-la mitjançant aquestes descripcions, explicacions i interpretacions, la converteixen en un mitjà didàctic de mostrar de manera significativa la història del poble gitano a la comunitat educativa, especialment a les famílies. La decisió de considerar la comunitat educativa com a destinatària d'aquest procés dona sentit a les activitats d'aprenentatge i les orienta.

Referents historiogràfics

APARICIO GERVÁS, J. M. (2006). "Breve recopilación sobre la historia del pueblo gitano: desde su salida del Punjab hasta la Constitución Española de 1978. Veinte hitos sobre la 'otra' historia de España." *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, *20*(1).

CABANES HERNÁNDEZ, J., VERA GARCÍA, L., MARTÍNEZ, B., & ISABEL, M. (1996). "Gitanos: historia de una migración". *Alternativas. Cuadernos de Trabajo Social*, núm. 4 (octubre 1996), p. 87-97.

GÓMEZ ALFARO, A. (2010). *Escritos sobre gitanos*. Asociación de Enseñantes con Gitanos.

HANCOCK, I. (2008). "Las consecuencias del racismo anti-gitano en Europa." *I Tchatchipen*, (64), p. 4-10.

LEBLON, B. (2017). *El gran fichero de los gitanos de los gitanos de España (siglos XV a XVIII). Historia de un genocidio programado.* Asociación de Enseñantes Gitanos.

MARTÍN, D. (2018). *Historia del pueblo gitano en España*. Madrid. Los Libros de la Catarata.

MARTÍNEZ, Manuel. (2004). "Los gitanos en el reinado de Felipe II (1556-1598). El fracaso de una integración." *Chronica Nova. Revista de Historia Moderna de la Universidad de Granada*, (30), p. 401-430.

MARTÍNEZ, Manuel. (2014). *Los gitanos y las gitanas de España en el siglo XVIII. Fracaso de un proyecto de exterminio (1748-1765).* Universidad de Almería.

MOTOS, I. (2009). "Lo que no se olvida: 1499-1978." *Anales de Historia Contemporánea* (vol. 25, p. 58) (adaptat).

SALINAS, Jesús. (2008). "Gitanos valencianos". *Pensamiento y Cultura Gitanos*, revista bimestral de l'FSG, abril, núm. 44.

SÁNCHEZ ORTEGA, María Helena. (1991). "La oleada anti-gitana del siglo XVII." *Espacio Tiempo y Forma. Serie IV, Historia Moderna*, núm. 4,

SÁNCHEZ ORTEGA, María Helena. (1994). “Los gitanos españoles desde su salida de la India hasta los primeros conflictos en la península.” *Espacio Tiempo y Forma. Serie IV, Historia Moderna*, vol. 2, núm. 7-2.

Webgrafia

<http://www.amarirevista.com>
<http://www.baxtalo.wordpress.com>
<http://www.museuvirtualgitano.cat/>
<https://gitanizate.wordpress>
<https://unionromani.org/o-tchatchipen/>
<https://www.accioncultural.es>
<https://www.gitanos.org/>
<http://adonay55.blogspot.com/>

1.2. **Referents curriculars. Continguts i criteris d'avaluació de referència**

Aquest projecte està concebut com l'estudi d'un procés històric que abasta des de l'arribada dels primers grups de gitanos a la península Ibèrica, a la fi de l'Edat Mitjana, fins al final de l'Edat Moderna. A través de la història del poble gitano es pretén aprofundir en el coneixement sobre els canvis socials, polítics i culturals que es produeixen en aquest període. Entre aquests destaquem la formació de la Monarquia Hispànica, els conflictes socials i la diversitat cultural. Atés l'enfocament diacrònic d'aquest projecte, s’hi fa referència de forma parcial als criteris d'avaluació del bloc 4, Història de segon de l'ESO.

Ja que es tracta d'un procés històric, ha sigut essencial determinar-ne els límits cronològics, la qual cosa ens permet delimitar el tema, seleccionar els fets històrics rellevants i relacionar-los per donar-los el sentit exposat en l'apartat anterior. D'altra banda, com tot projecte, s'obri a possibles connexions de continguts (per exemple, la referència als moviments migratoris que s'inclouen en el bloc 3 d'aquest curs). En aquest cas es tracta més d’aprofundir en la seua conceptualització enriquint el concepte de migració i dotant-lo d'una perspectiva geogràfica (d'on venen, on van i quines rutes segueixen) i històrica (quan arriben, els motius, la seua relació amb la societat amb què contacten), tot això per a destacar que el fenomen migratori és un component intrínsec de la història dels grups humans.

D'altra banda, el plantejament metodològic d'aquest projecte remet als criteris d'avaluació establits en el bloc 1, que té un caràcter transversal i en el qual respon a l'obtenció d'un major nombre de competències clau. Les activitats s'organitzen d'acord amb una seqüència que constitueix un mètode, en aquest cas l'aprenentatge basat en projectes. Al seu torn, cada activitat i el desenvolupament d'una classe incorporen microseqüències que admeten moltes possibilitats, algunes de les quals s'exposaran en l'apartat corresponent a les orientacions didàctiques.

Tenint en compte tot això, presentem els objectius, els continguts, els criteris d'avaluació i les referències a les competències clau, contextualitzats i adaptats a aquesta unitat didàctica.

a) Objectius didàctics específics del projecte

- Millorar la convivència mitjançant la superació d'estereotips i prejudicis sobre el poble gitano a través del coneixement de la seua història.
- Comprendre els conflictes socials i culturals que es van produir en l'Edat Moderna i la manera en què van tractar de resoldre's per mitjà de polítiques d'assimilació, marginació o extermini.
- Representar el coneixement de la història del poble gitano en l'Edat Moderna mitjançant una línia de temps.
- Reflexionar de manera crítica sobre com s'han construït els estereotips i prejudicis socials sobre les persones gitanes i la seua cultura, i com ha influït això en el tracte que se'ls ha donat.
- Situar en el seu context històric alguns dels fets que han marcat la història del poble gitano a Espanya, com ara la pragmàtica de Medina del Campo, el 1499, o la Gran Batuda, el 1748.
- Aproximar-se al coneixement d'alguns trets de la cultura gitana i al conflicte amb la cultura dominant en l'Edat Moderna.

b) Criteris d'avaluació-i la seua referència amb les competències clau

Continguts	Criteri d'avaluació	Criteri de referència	CCLV
• Estratègies per a formular preguntes o hipòtesis sobre les causes i conseqüències de la marginació i persecució dels gitanos al final de l'Edat Mitjana i en l'Edat Moderna. • Estratègies per a l'elaboració de guions o plans per a indagar sobre la història del poble gitano. • Responsabilitat i eficàcia en la presa de decisions i resolució de tasques. • Procés estructurat de presa de decisions. Estimació d'oportunitats i riscos. • Avaluació de processos i resultats. Valoració de l'error com a oportunitat. • Ús de diversos procediments per a obtindre, registrar i organitzar la informació sobre la història del poble gitano en la Monarquia Hispànica a partir de fonts variades • Ús crític de fonts d'informació. • Ús d'estratègies de comprensió lectora. • Ús de procediments d'anàlisi de diversos documents per a establir comparacions, identificar els canvis i les continuïtats, i les relacions de causalitat entre diversos fets històrics • Habilitats de comunicació pròpies del seu nivell. Diàleg igualitari. Tècniques d'escolta activa: resumir.	Planificar la realització d'una indagació en grup, amb la guia del docent, sobre una part de la història del poble gitano mitjançant la formulació de problemes a partir de preguntes i hipòtesis, i proposar un pla ordenat i flexible d'accions que facilite la selecció d'informació i recursos a partir de fonts diverses, l'estimació del temps necessari i l'organització del treball individual i grupal.	BL1.1	CAA CIEE
	Seleccionar i organitzar la informació rellevant, d'acord amb uns objectius previs, a partir de la comprensió de textos orals i escrits, continus i discontinus, usats com a fonts, a les quals es pot accedir a través de diversos mitjans (biblioteques, Internet, museus, eixides de camp), i aplicar-hi estratègies, concordes al seu nivell, de recerca, registre, selecció i organització de la informació.	BL1.2	CCL CAA
	Interpretar les dades, evidències i informació mitjançant la seua representació en forma de línies de temps, diagrames, taules, informes o síntesis de conclusions, i situar els fets fonamentals en una perspectiva temporal quant a successió, simultaneïtat i duració i en un context geogràfic.	BL1.3	CCL CAA
	Comunicar oralment o per escrit el procés d'aprenentatge i els seus resultats mitjançant textos corresponents a diversos gèneres; complir els requisits formals, l'adequació, la coherència i la correcció gramatical corresponent al seu nivell educatiu, per a transmetre de manera organitzada els seus coneixements; interactuar en diversos àmbits amb un llenguatge no discriminatori, i utilitzar la terminologia conceptual adequada.	BL1.4	CCL CAA
	Usar diferents eines informàtiques per a buscar, seleccionar i emmagatzemar diversos documents, considerats com a fonts, de forma contrastada en mitjans digitals; col·laborar i comunicar-se per a elaborar continguts i interpretar-los compartint aquesta informació en entorns virtuals d'aprenentatge, i adoptar un comportament que previnga males pràctiques.	BL1.5	CD

Continguts	Criteri d'avaluació	Criteri de referència	CCLV
• Assumpció de diferents rols en equips de treball. • Solidaritat, tolerància, respecte i amabilitat. • Coneixement d'estructures i tècniques d'aprenentatge cooperatiu. • Estratègies de pensament: causal i conseqüencial, mitjans-fi.	Participar en equips de treball per a aconseguir metes comunes assumint diversos rols amb eficàcia i responsabilitat; donar suport a companys i companyes demostrant empatia i reconeixent les seues aportacions, i utilitzar el diàleg igualitari per a resoldre conflictes i discrepàncies.	BL1.7	CCL CAA
	Realitzar de forma eficaç tasques o projectes; tindre iniciativa per a emprendre i proposar accions sent conscient de les seues fortaleses i febleses; mostrar curiositat i interés durant el desenvolupament d'aquelles, i actuar amb flexibilitat buscant solucions alternatives.	BL1.8	CAA CIEE

Continguts	Criteri d'avaluació	Criteri de referència	CCLV
• Factors de les migracions. Les seues conseqüències demogràfiques, socials, econòmiques i culturals en les zones d'eixida i en les zones d'arribada.	Explicar els moviments migratoris i les seues conseqüències de caràcter demogràfic, econòmic i polític a partir de l'estudi del poble gitano, i mostrar la interconnexió entre regions que generen aquests desplaçaments mitjançant mapes de flux en què es representen les direccions i la magnitud de la migració.	BL3.3	CSC CAA
• Nocions relatives al temps històric: cronologia, duració, simultaneïtat, canvi i continuïtat. • Noció d'explicació causal i interpretació històrica. • Fonts per al coneixement de la història medieval i moderna. Els límits de les fonts. • Conflictes socials, religiosos i culturals: de la situació de tolerància a la persecució i l'intent d'extermini.	Identificar les diferents fases de processos de llarga duració, com ara la formació de la Monarquia Hispànica, i assenyalar els canvis i les continuïtats rellevants que es donen en aquests processos.	BL4.1	CSC
	Establir relacions entre diverses causes i conseqüències per a explicar processos històrics que es desenvolupen en l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna	BL4.2	CSC
	Comparar diversos conjunts de creences i comportaments socials, i explicar a partir d'aquesta comparació alguns conflictes socials en l'Edat Mitjana, les desigualtats de classe i de gènere, i els canvis en les representacions artístiques.	BL4.3	CSC
	Contrastar la informació que proporcionen diverses fonts, tant primàries com secundàries, per a conéixer les característiques de les societats medievals i modernes i les seues contradiccions, amb l'ajuda de pautes d'anàlisi, i mostrar els	BL4.4	CSC CCLI

Continguts	Criteri d'avaluació	Criteri de referència	CCLV
• Situacions de marginació i exclusió social del poble gitano. La seua relació amb la formació d'estereotips i prejudicis socials. • La formació de la Monarquia Hispànica. Estratègies d'enfortiment, expansió exterior.	límits d'aquestes fonts en relació amb el biaix derivat del seu origen, autor o context a partir d'algun exemple concret.		
	Destacar amb perspectiva històrica fets com la marginació i persecució del poble gitano, que han contribuït a crear la seua identitat i han influït en les seues aportacions culturals.	BL4.5	CSC CEC
	Destacar la diversitat cultural generada per les dinàmiques històriques de l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna en tant que ha suposat un enriquiment del nostre patrimoni cultural, i plantejar-se com les diferències culturals van donar lloc també a situacions de discriminació (persecucions, esclavitud) a partir del contrast de testimoniatges i altres representacions del passat.	BL4.6	CSC CEC

2. **DESCRIPCIÓ DE LA SEQÜÈNCIA DIDÀCTICA** (és possible afegir-hi files o llevar-ne, depenent del nombre d'activitats)

1. CONTEXT:		
Etapa: ESO	Curs: 2n	Assignatura: Geografia i Història
2. TEMA / TÍTOL		
El poble gitano en l'Edat Moderna: entre la marginació i l'extermini.		
3. DESCRIPCIÓ DE LA TASCA FINAL		
Representar, mitjançant una línia de temps que inclou textos elaborats per l'alumnat, la reproducció de fonts originals i imatges, la història del poble gitano als territoris de la península Ibèrica de la Monarquia Hispànica (Edat Moderna), per a mostrar les situacions de conflicte i violència que van viure, les causes i les conseqüències, amb l'objectiu de comprendre i qüestionar alguns dels prejudicis socials i estereotips sobre el poble gitano. S'invitarà la comunitat educativa a visitar aquesta representació de la història del poble gitano i opinar-ne.		

SEQÜÈNCIA DIDÀCTICA	DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT	AGRUPAMENT	RECURSOS NECESSARIS	ESTRATÈGIA O TÈCNICA
ACTIVITATS INICIALS	**Activitat 1. Un poble amb una història oblidada** Plantejament de preguntes i motivació. Es tracta de donar sentit a la investigació sobre aquesta part de la història del poble gitano. El visionament del vídeo pot servir per a plantejar què coneixem dels espanyols gitanos, si conéixer la seua història ens ajuda a comprendre la seua situació, i si la seua situació actual té una arrel històrica.	Parelles i grup menut	Vídeo expositiu, documents historiogràfics i fragments de textos procedents dels mitjans de comunicació	Tècnica 1-2-4
	Activitat 2. Aproximació a la història desconeguda. Què volem saber? L'objectiu d'aquesta activitat és que el grup-classe, amb l'ajuda del docent, plantege un guió d'investigació. El visionament del documental permet delimitar el període històric i les etapes que estudiarem a partir de les preguntes que plantegen, tenint en compte una sèrie d'esdeveniments clau com la Pragmàtica dels Reis Catòlics, del 1499, o la Gran Batuda, del 1749.	Xicotet grup Grup-classe	Vídeo	Pluja d'idees

SEQÜÈNCIA DIDÀCTICA	DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT	AGRUPAMENT	RECURSOS NECESSARIS	ESTRATÈGIA O TÈCNICA
ACTIVITATS DESENVOLUPAMENT	**Activitat 3. L'arribada dels primers grups de romanís a la península Ibèrica** En aquesta activitat s'investiga sobre els primers grups de gitanos: quan arriben, per què arriben, qui són, com són rebuts; també s'estudia el context històric. Per a això s'utilitzen mapes, un vídeo i diversos documents, a partir dels quals han d'obtindre i organitzar la informació mitjançant una taula.	En parelles i xicotet grup	Vídeo, mapa interactiu, mapes històrics, documents que reprodueixen fonts primàries i historiogràfiques.	Organitzar la informació mitjançant una taula.
	Activitat 4. L'inici de la persecució del poble gitano En aquesta activitat s'estudien les conseqüències del canvi de la política dels reis respecte als gitanos, marcada per la Pragmàtica de Medina del Campo, el 1499. S'investiga per què van ser perseguits, els intents d'assimilació i la creació de certs prejudicis i estereotips socials que van servir per a justificar aquestes mesures repressives i que encara hui persisteixen, en part.	Xicotet grup	Vídeo, documents que reprodueixen fonts primàries i historiogràfiques, imatges.	Organitzar la informació sobre fets històrics mitjançant una línia de temps.
	Activitat 5. La cultura del poble gitano En aquesta activitat s'investiga sobre aspectes culturals dels gitanos (llengua, vestit), els seus oficis i organització social, perquè eren aquests trets els que provocaven el rebuig social i la persecució alhora que permetia identificar-los. Les polítiques d'assimilació de l'estat comporten la seua desaparició com a poble, cosa que va generar la seua resistència.	Xicotet grup	Vídeo, documents que reprodueixen fonts primàries i historiogràfiques, imatges.	Lectura compartida.
	Activitat 6. Els gitanos i les gitanes en la societat dels Àustries En aquesta activitat es continua l'estudi de la situació dels gitanos durant el regnat de la dinastia dels Àustries. En aquest període es manté una política que pretén acabar amb la cultura dels gitanos en un context de fiançament de l'estat modern.	Xicotet grup	Vídeo, documents que reprodueixen fonts primàries i historiogràfiques, imatges. Accés a la web per a una cerca delimitada per un enllaç.	

SEQÜÈNCIA DIDÀCTICA	DESCRIPCIÓ DE L'ACTIVITAT	AGRUPAMENT	RECURSOS NECESSARIS	ESTRATÈGIA O TÈCNICA
	Activitat 7. La Gran Batuda Aquesta activitat se centra a investigar un dels fets més importants de la història del poble gitano a Espanya, conegut com la "Gran Batuda". Els alumnes en buscaran les causes i com va afectar els gitanos, la seua resistència i, finalment, el canvi d'aquesta política dels monarques absoluts envers ells.	Xicotet grup. Posada en comú.	Vídeo, documents que reprodueixen fonts primàries i historiogràfiques, imatges.	Elaboració d'un esquema cronològic per a ordenar la informació. Debat sobre l'últim document.
ACTIVITATS FINALS	**Activitat 8. Elaboració de la línia de temps** Preparació de la línia de temps a partir de la informació elaborada en cada activitat, a la qual s'afegirà una introducció i unes conclusions. Aquesta línia tindrà un caràcter mural i serà exposada en un lloc visible de l'institut per a ser visitada. **Opció digital.** La línia de temps també pot realitzar-se mitjançant un programa informàtic especialitzat com ara Timerime (esp.), Tiki-Toki (ang.) o iSpring (ang.); tots disposen d'una versió lliure i permeten implantar-los en unes altres pàgines (p. ex., el web de l'institut) o enviar l'enllaç.	Alumnes organitzats en grups. Cada grup assumeix una part de l'activitat.	Accés a ordinadors i impressores, paper continu, panells, cola, tisores, etc.	Revisar els rols de les persones que componen cada grup.
	Activitat 9. Presentació i difusió de la línia de temps L'activitat consisteix a presentar a la comunitat educativa el treball realitzat. Per a aconseguir la seua participació es realitzarà una invitació formal als diferents membres de la comunitat educativa. La presentació serà un acte formal dirigit per l'alumnat. En el cas de la versió digital, l'alumnat mostrarà els diferents elements de la línia en una sala amb ordinador i connexió a Internet. En el cas del mural es planifiquen visites guiades a diferents grups. La difusió també es fa incloent un enllaç en el web del centre a la línia del temps digital o bé registrant fotogràficament el mural i anunciant-ho en aquesta web.	Alumnes organitzats en grups.	Accés a un ordinador connectat a Internet. Espai adequat.	

PROCEDIMENT I/O INSTRUMENT D'AVALUACIÓ	• Qüestionari d'avaluació del grup cooperatiu • Rúbrica d'avaluació de l'exposició • Qüestionari valoratiu de l'exposició • Enquesta valorativa de l'exposició
CRITERI D'AVALUACIÓ O INDICADORS	— Planificar la realització d'una indagació en grup amb la guia del docent sobre una part de la història del poble gitano mitjançant la formulació de problemes a partir de preguntes i hipòtesis, i proposar un pla ordenat i flexible d'accions que facilite la selecció d'informació i recursos a partir de fonts diverses, l'estimació del temps necessari i l'organització del treball individual i grupal. — Seleccionar i organitzar la informació rellevant, d'acord amb uns objectius previs, a partir de la comprensió de textos orals i escrits, continus i discontinus, usats com a fonts, a les quals es pot accedir per diversos mitjans (biblioteques, Internet, museus, eixides de camp), i aplicar-hi estratègies, concordes al seu nivell, de recerca, registre, selecció i organització de la informació. — Interpretar les dades, evidències i informació mitjançant la representació en forma de línies de temps, diagrames, taules, informes o síntesis de conclusions, i situar els fets fonamentals en una perspectiva temporal quant a successió, simultaneïtat i duració i en un context geogràfic. — Comunicar oralment o per escrit el procés d'aprenentatge i els seus resultats mitjançant textos corresponents a diversos gèneres; complir els requisits formals, l'adequació, la coherència i la correcció gramatical corresponent al seu nivell educatiu per a transmetre de forma organitzada els seus coneixements; interactuar en diversos àmbits amb un llenguatge no discriminatori, i utilitzar la terminologia conceptual adequada. — Usar diferents eines informàtiques per a buscar, seleccionar i emmagatzemar diversos documents considerats com a fonts, de forma contrastada en mitjans digitals; col·laborar i comunicar-se per a elaborar continguts i interpretar-los compartint aquesta informació en entorns virtuals d'aprenentatge, i adoptar un comportament que previnga males pràctiques. — Participar en equips de treball per a aconseguir metes comunes assumint diversos rols amb eficàcia i responsabilitat; donar suport a companys i companyes demostrant empatia i reconeixent les seues aportacions, i utilitzar el diàleg igualitari per a resoldre conflictes i discrepàncies. — Realitzar de forma eficaç tasques o projectes; tindre iniciativa per a emprendre i proposar accions sent conscient de les seues fortaleses i febleses; mostrar curiositat i interés durant el seu desenvolupament, i actuar amb flexibilitat buscant solucions alternatives.

	— Explicar els moviments migratoris i les seues conseqüències de caràcter demogràfic, econòmic i polític a partir de l'estudi del poble gitano, i mostrar la interconnexió entre regions que generen aquests desplaçaments mitjançant mapes de flux en què es representen les direccions i la magnitud de la migració. — Identificar les diferents fases de processos de llarga duració, com ara la formació de la Monarquia Hispànica, i assenyalar els canvis i les continuïtats rellevants que es donen en aquests processos. — Establir relacions entre diverses causes i conseqüències per a explicar processos històrics que es desenvolupen en l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna. — Comparar diversos conjunts de creences i comportaments socials, i explicar a partir d'aquesta comparació alguns conflictes socials en l'Edat Mitjana, les desigualtats de classe i gènere i els canvis en les representacions artístiques. — Contrastar la informació que proporcionen diverses fonts, tant primàries com secundàries, per a conéixer les característiques de les societats medievals i modernes i les seues contradiccions, amb l'ajuda de pautes d'anàlisi, i mostrar els límits d'aquestes fonts en relació amb el biaix derivat del seu origen, autor o context a partir d'algun exemple concret. — Destacar amb perspectiva històrica fets com la marginació i persecució del poble gitano, que han contribuït a crear la seua identitat i han influït en les seues aportacions culturals. — Destacar la diversitat cultural generada per les dinàmiques històriques de l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna en tant que ha suposat un enriquiment del nostre patrimoni cultural, i plantejar-se com les diferències culturals van donar lloc també a situacions de discriminació (persecucions, esclavitud) a partir del contrast de testimoniatges i altres representacions del passat.

3. AVALUACIÓ

L'avaluació un element fonamental de l'aprenentatge, ja que permet regular-lo i determinar-ne el grau d'acompliment. En l'avaluació de projectes culminats en tasques complexes que integren nombrosos components de l'aprenentatge es requereixen diversos procediments i instruments d'avaluació, a més dels indicadors més precisos possibles. En el nostre cas s'han triat tres aspectes rellevants que necessiten sengles procediments i instruments.

3.1. Avaluació de la dinàmica del grup cooperatiu

El desenvolupament del projecte té un pilar fonamental en l'aprenentatge en grup cooperatiu. Una de les condicions perquè aquesta manera d'aprendre es convertisca també en un tipus d'aprenentatge és que es faça una avaluació de la dinàmica del grup, de com ha actuat el grup. Aquesta avaluació ha de suscitar una reflexió sobre quines característiques té la cooperació. Relacionat també amb el plantejament metodològic d'aquesta unitat, és necessari valorar el procés de realització del projecte.

Per a determinar les dimensions que s'avaluaran, s'han pres com a referència els següents criteris:

BL1.7. Participar en equips de treball per a aconseguir metes comunes assumint diversos rols amb eficàcia i responsabilitat; donar suport a companys i companyes demostrant empatia i reconeixent les seues aportacions, i utilitzar el diàleg igualitari per a resoldre conflictes i discrepàncies.

BL1.8. Realitzar de forma eficaç tasques o projectes; tindre iniciativa per a emprendre i proposar accions sent conscient de les seues fortaleses i febleses; mostrar curiositat i interés durant el desenvolupament d'aquelles, i actuar amb flexibilitat buscant solucions alternatives.

Valora d'**1** (malament, mai, insuficient) a **4** (molt bé, sempre, excel·lent) els següents aspectes relacionats amb l'aprenentatge cooperatiu i la planificació del desenvolupament del projecte:

ASPECTE QUE S'AVALUA	Valoració
Assumpció del rol assignat amb responsabilitat	
Reconeixement del treball i de l'esforç de cada membre del grup	
Ajuda mútua perquè tots els membres del grup comprenguen el contingut	
Coordinació dins del grup	
Motivació perquè el treball estiga ben fet i a temps	
Resolució dels possibles conflictes entre els membres del grup	
Satisfacció del grup respecte del treball presentat	
Proposta de solucions o de respostes a les qüestions plantejades	
Gestió correcta del temps durant la realització de treball	
Iniciativa per a realitzar una activitat	

3.2. **Avaluació dels espectadors o usuaris de la línia de temps**

El projecte de representar la història del poble gitano durant l'Edat Moderna mitjançant una línia de temps té com a destinatària a la comunitat educativa, especialment les famílies i el poble gitano. Per a aconseguir els objectius del projecte és important que les persones que assistisquen a la presentació o que puguen observar aquesta línia, hi participen, en gaudisquen, aprenguen, pensen sobre el seu contingut. I això requereix una avaluació senzilla que puga aportar una retroalimentació al grup-classe que permeta millorar i sentir-se reconegut pel projecte que han desenvolupat.

Com a instrument de valoració proposem la següent enquesta:

QÜESTIONARI DE VALORACIÓ DE LA LÍNIA DE TEMPS

¿En quina mesura estàs d'acord amb les següents afirmacions (1 = gens; 4 = molt)?

La línia de temps ofereix una visió clara i amena de la història del poble gitano al llarg de l'Edat Moderna.	1	2	3	4
La línia de temps conté informació rellevant i rigorosa per a entendre aquesta part de la història del poble gitano.	1	2	3	4
La informació que conté la línia de temps m'ha fet reflexionar sobre la situació de marginació, exclusió social i intents d'assimilació del poble gitano.	1	2	3	4
El contingut de la línia de temps m'ha fet reflexionar sobre les característiques de la societat moderna i actual.	1	2	3	4
El contingut d'aquesta línia de temps m'ha permés aprendre aspectes importants del poble gitano que desconeixia.	1	2	3	4

3.3. **RÚBRICA PER A AVALUAR LA LÍNIA DE TEMPS I EL PROCÉS D'ELABORACIÓ**

DIMENSIONS	Excel·lent	Notable	Bé	No aconseguit
Varietat de la informació seleccionada	S'utilitzen moltes i variades fonts d'informació. Són fiables (se'n mostren les referències). La informació és rellevant, permet una lectura clara i facilita una interpretació del conjunt de l'exposició.	S'usen diverses fonts d'informació i són fiables, encara que algunes manquen de referències. La informació és bastant rellevant i ajuda a fer una interpretació del conjunt de l'exposició.	S'usen poques fonts i són poques les que estan referenciades, la qual cosa en qüestiona la fiabilitat. La informació és poc rellevant i abusa de dades sense importància perquè el visitant construïsca una interpretació consistent del conjunt de l'exposició.	S'usen poques fonts d'informació i són poc fiables. Se centra en aspectes anecdòtics, poc rellevants, que confonen la interpretació de l'exposició.
Claredat en els objectius i estructura de la línia de temps	La línia de temps representa d'una forma clara la història del poble gitano durant l'Edat Moderna; se n'hi representen les fites més destacades i la cronologia, i es contextualitzen. El seu objectiu està explícit i és comprensible.	La línia de temps té un ordre recognoscible; pot haver-hi algun element inadequat per a la comprensió del procés o algun error en la cronologia. Els objectius són correctes.	En l'estructura de la línia de temps no s'han contemplat algun dels esdeveniments importants per a comprendre la història del poble gitano, o són confusos. Els objectius explícits són molt simples.	La línia de temps conté diverses llacunes o hi ha errors en la cronologia dels fets. No s'expliciten els objectius o són confusos.
Rellevància de la informació mostrada	S'utilitzen moltes i variades fonts d'informació. Són fiables (se'n mostren les referències). La informació és rellevant, permet una lectura clara i facilita una interpretació del conjunt de l'exposició.	S'usen diverses fonts d'informació i són fiables, encara que algunes manquen de referències. La informació és bastant rellevant i ajuda a fer una interpretació del conjunt de l'exposició.	S'usen poques fonts i són poques les que estan referenciades, la qual cosa en qüestiona la fiabilitat. La informació és poc rellevant i abusa de dades sense importància perquè el visitant construïsca una interpretació consistent del conjunt de l'exposició.	S'usen poques fonts d'informació i són poc fiables. Se centra en aspectes anecdòtics, poc rellevants, que confonen la interpretació de l'exposició.
Planificació del procés i execució	El procés de realització de la línia de temps ha estat planificat i s'han previst els recursos necessaris a cada moment i la gestió del temps disponible.	Hi ha hagut una planificació que ha previst la majoria dels recursos necessaris, i s'han ajustat bastant al temps disponible	La planificació ha sigut regular, no s'han previst alguns recursos importants i ha sigut necessari intervindre per a ajudar-los a gestionar el temps disponible.	La planificació no ha existit, el grup no tenia objectius clars i l'execució ha sigut caòtica. No s'han previst els recursos que es

DIMENSIONS	Excel·lent	Notable	Bé	No aconseguit
				necessitaven ni s'ha gestionat bé el temps disponible.
Cooperació en el desenvolupament de la tasca	Al llarg del procés, els membres del grup han interactuat de forma fluida, ajudant-se i animant-se mútuament. El grau de cordialitat dins del grup ha sigut alt.	Els membres del grup han interactuat, encara que en alguns moments s'ha perdut l'objectiu comú. Durant el desenvolupament del treball han sorgit algunes discrepàncies que han afectat la seua relació.	Els membres del grup han actuat de forma desigual i algun dels seus components s'ha sentit perdut i mancat de suport de la resta. El grup ha mostrat dubtes sobre el que havia de fer. Han sorgit discrepàncies que han afectat la relació dins del grup.	Els membres del grup a penes han interactuat; no estaven segurs de quins eren els objectius, i les discussions internes han sigut freqüents i han provocat bloquejos en el desenvolupament de l'activitat.
Presentació de la línia de temps al públic	Les persones que presenten la línia de temps mostren un domini del tema, responen de forma adequada a les preguntes dels visitants i són amables i pacients.	Les persones que presenten la línia de temps mostren un bon domini del tema, responen a quasi totes les preguntes dels visitants i mostren un tracte correcte amb els visitants.	Les persones que presenten la línia de temps mostren inseguretat en el domini del tema, no saben respondre a diverses preguntes i el seu tracte no és del tot adequat.	Les persones que presenten la línia de temps no dominen el tema de l'exposició, cometen errors en la informació, no saben respondre a les preguntes i es mostren poc amables i pacients.

Per a poder elaborar una qualificació numèrica s'ha d'assignar un percentatge a cada dimensió i efectuar el càlcul corresponent.

4. ORIENTACIONS DIDÀCTIQUES

ACTIVITAT 1. UN POBLE AMB UNA HISTÒRIA OBLIDADA

Resum del contingut

En aquesta activitat inicial es planteja l'escàs coneixement que es té de la història del poble gitano a la península Ibèrica i la necessitat de conéixer-la per a entendre molts prejudicis i estereotips socials que contribueixen a un antigitanisme que inspira pràctiques socials discriminatòries com les que podem llegir en els mitjans de comunicació.

Objectius

1. Suscitar curiositat i interés per la història del poble gitano.
2. Visibilitzar la relació entre la situació actual del poble gitano i la seua història.
3. Sensibilitzar sobre les conseqüències socials que tenen els nostres prejudicis i estereotips respecte de les minories culturals.

Estratègies didàctiques

El professorat introdueix una reflexió sobre la necessitat dels éssers humans de conéixer la nostra història i sobre com, a vegades, aquest desconeixement genera actituds negatives cap a altres persones la identitat cultural de les quals desconeixem tot i que coexistim. L'activitat es desenvolupa en dos passos. Prèviament es formen grups xicotets.

El primer pas consisteix a analitzar un vídeo i dos documents. Prèviament se'ls facilita una sèrie de preguntes. Es demana a cadascun que anote la informació que capte del que escolte i llija. A continuació, s'utilitza la tècnica del “llapis al centre”: de forma oral i rotativa deliberen sobre les respostes a les qüestions. Quan quede clara la resposta, l'escriu cadascun al seu quadern. Després es fa una breu posada en comú per a comprovar que tots els membres del grup n’han comprés el contingut i ha fet la reflexió pertinent d'acord amb els objectius indicats.

En el segon pas es llig en veu alta el contingut dels titulars i es fa una discussió general sobre la qüestió: “¿Creus que continua sent cert que els gitanos són un poble marginat i perseguit?” El professorat anota a la pissarra dues o tres conclusions.

ACTIVITAT 2. APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DESCONEGUDA. QUÈ VOLEM SABER?

Resum del contingut

El grup-classe elabora amb l'ajuda del professorat un guió o llistat de preguntes i conjectures que ajuden a delimitar el projecte que duran a terme.

Objectius

- Elaborar el guió del projecte: què necessiten saber, com ho faran i quin serà el producte que plasme el projecte.

Estratègies didàctiques

El professorat mostra una taula incompleta, fa èmfasi en el contingut que encapçala les columnes (delimitar les etapes, identificar alguns fets) i explica el que espera amb el visionament del vídeo.

Després del visionament es completa la segona columna i s'obri un torn de preguntes en què l'alumnat planteja aspectes que necessiten conéixer o volen saber sobre la història del poble gitano. Per a ajudar a formular-les, el professorat pot proposar l'inici de les preguntes: "Per què…? Com...? Quan…? Qui…?", etc.

Finalment, el professorat condueix al plantejament de la tasca que realitzaran, temps de realització i destinataris, i intentarà la implicació més gran de l'alumnat amb la realització d'aquesta tasca.

Tot això ho ordena el professorat i ho concreta en un guió que queda exposat en un lloc visible de la classe o que cada individu put guardara a la seua llibreta o al quadern d'equip.

ACTIVITAT 3. L'ARRIBADA DE GRUPS DE ROMANÍS A LA PENÍNSULA IBÈRICA

Resum del contingut

Els gitanos i gitanes arriben a la península Ibèrica com a pelegrins en xicotets grups. Hi són ben rebuts, tal com mostren els diversos salconduits que els permeten viatjar a través dels diferents regnes peninsulars. Amb l'ajuda de diversos documents investigaràs sobre algunes de les qüestions que han d'haver aparegut en el guió del projecte: quan hi arriben, qui són, quants, per què hi venen, com han sigut rebuts. Per a entendre algunes de les respostes, serà necessari conéixer la situació històrica dels regnes medievals: la divisió territorial, les actuacions polítiques dels monarques, el conflicte entre els regnes cristians i el musulmà de Granada...

Objectius

- Conéixer els detalls de l'arribada dels romanís a la península Ibèrica: procedència, motius, dates, recepció, etc.
- Contextualitzar aquests fets amb la situació en la península Ibèrica i l'entorn del sud d'Europa i el Mediterrani.

Estratègies didàctiques

Aquesta és la primera activitat d'una sèrie en les quals l'alumnat indagarà a partir de diverses fonts per obtindre la informació necessària que li permeta fer la tasca final. Això ha de recordar-ho el professorat en diversos moments per a mantindre el sentit del treball a l'aula. Amb la finalitat d'ajudar a organitzar la informació que es vaja obtenint, cada grup haurà de completar una taula on figuren una sèrie de preguntes, que pot ser adaptada per cada docent. El professorat farà èmfasi en el rigor del registre de la informació i introduirà el concepte de "font històrica", entesa com qualsevol document que aporte informació per a respondre a preguntes sobre fets històrics. Pot indicar en algun moment la diferència entre fonts primàries i secundàries.

El mapa interactiu aporta informació sobre el desplaçament i la cronologia dels grups de persones que constituiran el que es denominarà "poble roma". Aquests grups ixen de l'Índia i penetren a Europa a través de l'Imperi Otomà (on molts d'ells van actuar com a soldats) fins a la península Ibèrica i altres regions europees. Els altres mapes i el document aporten informació sobre el context històric, així com els motius del seu desplaçament. S'han de destacar aspectes de la cultura europea com les peregrinacions comprensibles des d'una mentalitat religiosa cristiana i el procés d'enfortiment de les monarquies feudals, així com la

seua situació geopolítica. L'ús del llibre de text, si n'hi ha, serveix per a completar aquesta informació.

A continuació, s'usen els tres documents següents per a esbrinar com eren rebuts els grups de gitanos a partir del contingut dels salconduits. El professorat pot aclarir què són i pot establir una analogia amb documents actuals com el passaport o el visat. Ha d'observar-se que els primers salconduits estan expedits a favor d'una persona que actua com a cap del grup, i que hi apareixen anomenats com a procedents d'Egipte menor. Encara no són coneguts com a gitanos. En realitat, són una part del poble roma que en els seus desplaçaments arriben a la península, com abans havien arribat a uns altres llocs d'Europa.

A mesura que van localitzant la informació per a respondre a les preguntes, van completant la taula. L'activitat es tanca amb una posada en comú en la qual el docent supervisa que les respostes són compreses per tots. Així mateix, ha de destacar que en aquest moment els grups de romanís són ben rebuts i plantejar per què creuen que ho són. Això contrasta amb el que han escoltat i llegit en la primera activitat, la qual cosa dona peu a plantejar-se per què va canviar la situació del poble gitano i la percepció social que se'n té.

Amb la finalitat d'aclarir termes i evitar confusions, el professorat indicarà que la denominació que apareix en les fonts, i que després s'estendrà, és *gitanos*, i que sorgeix com una deformació d'*egiptanos*. La denominació general és *roma*, *poble roma*.

ACTIVITAT 4. ELS INICIS DE LA PERSECUCIÓ DEL POBLE GITANO

Resum del contingut

La Pragmàtica de Medina del Campo del 1499, dictada pels Reis Catòlics, és un punt d'inflexió en la situació del poble gitano als territoris de la Monarquia Hispànica. Aquests monarques van començar a construir un estat modern guiats per la idea d'uniformització cultural dels seus súbdits, cosa que va generar conflictes amb les minories, que van ser perseguides i expulsades. S'investiga per què van ser perseguides, els intents d'assimilació i la creació de certs prejudicis i estereotips socials que van servir per a justificar aquestes mesures repressives i que encara hui persisteixen, en part.

Objectius

- Explicar com es va arribar a la persecució de la minoria gitana relacionant-ho amb el context històric.
- Comprendre les conseqüències per al poble gitano de la Pragmàtica del 1499.

Estratègies didàctiques

El docent fa referència a les qüestions plantejades en el guió i, especialment, recorda les conclusions de l'activitat anterior. Així, en un primer moment, sembla que aquests grups que pertanyen al poble roma són ben acollits, però progressivament es produeixen fets que mostren que la seua situació es va deteriorant. Això s'observa en els dos primers documents.

La lectura dels següents documents se centrarà a esbrinar les causes d'aquest canvi de percepció. És important que vegen després d'aquest fet un conflicte de tipus cultural que converteix les persones gitanes en estranyes per a la societat dominant amb la qual coexisteixen. El professorat ha de matisar alguna descripció del poble gitano que no s'ajusta al coneixement actual. Ens referim a conceptuar-ho com a *nòmada*. En realitat, els seus

continus desplaçaments eren causats pel rebuig que suscitaven, i la seua manera de vida es va adaptar a aquestes itineràncies.

Per a tindre una perspectiva històrica, és important ampliar la mirada i poder situar els fets en el context del procés de formació d'una monarquia autoritària que es planteja la uniformització religiosa i cultural dels seus súbdits. Per a mostrar-ho es fa una comparativa entre tres fets: l'expulsió de la població jueva, la de la morisca i la de la gitana que es neguen a complir unes determinades condicions. Com a font s'usaran els fragments dels decrets o pragmàtiques, i es compararan aspectes com les dates, els motius i el tipus de sanció si es negaven a complir-la, amb l'ajuda d'una taula. Es posarà l'accent en els motius d'aquestes normes repressores i es relacionaran amb l'esmentada política dels diferents monarques.

A continuació, s'analitzaran uns altres documents (incloent-hi el vídeo) per aprofundir en les causes més específiques de la persecució dels gitanos.

Per a tancar l'activitat es farà una posada en comú on es repassaran els fets estudiats i les causes. És important fer referència al context històric. El docent destacarà aquesta relació entre els fets i el context, i animarà els estudiants pronosticar com creuen que continuarà aquesta història i en què es basen per a arribar a aquesta conclusió.

ACTIVITAT 5. LA CULTURA DEL POBLE GITANO

Resum del contingut

La publicació de la Pragmàtica del 1499 pels Reis Catòlics obeïa al desig dels monarques d'aconseguir la unitat cultural dels seus súbdits. Això explica la seua política envers les minories jueva, musulmana i gitana. En els dos primers casos, l'element diferenciador era la religió; però en el cas del poble gitano, eren determinats elements de la seua cultura que permetia identificar-los. Els elements que s'estudiaran són la seua vestimenta, la llengua i els oficis.

Objectius

- Reconéixer algunes de les característiques culturals del poble gitano com la llengua, la vestimenta i els oficis que exercien els homes i les dones gitanos.
- Comprendre les diferències i semblances de la cultura gitana amb la cultura dominant en aquest període posant l'accent en la transferència d'alguns dels seus components.
- Explicar les dificultats de les polítiques d'assimilació i els costos humans d'aquestes temptatives.

Estratègies didàctiques

El primer document, la Pragmàtica del 1619, serveix per a plantejar el tema d'aquesta activitat. El professorat farà referència a les conclusions de l'activitat anterior, en la qual es demostrava que la persecució contra les persones gitanes se centrava a erradicar, amb una cultura diferent, la seua identitat com a poble. Els trets culturals diferents que s'abordaran en aquesta activitat són la vestimenta, la llengua i els oficis.

Una vegada definits els aspectes sobre els quals s'indagarà, cada grup llegirà els documents i organitzarà la informació sobre aquests aspectes culturals. Es pot assignar a cada grup dos d'aquests elements, de manera que en el conjunt de la classe tots els documents siguen llegits i cadascun haja tingut dos grups de lectors. Com a tècnica, es pot utilitzar la lectura

compartida, que consisteix que una persona llig el document o un fragment, una altra en resumeix el contingut i les altres dues persones del grup supervisen si s'ha resumit bé i, en cas contrari, completen l'esmentat resum. En el següent document es canvien els papers i se segueix un ordre rotatiu.

A continuació es fa una posada en comú dirigida pel docent, que s'assegurarà que s'hi expliciten algunes idees bàsiques: En el cas de la vestimenta i la llengua ha de fixar-se tant en els aspectes que permeten diferenciar les persones gitanes de la resta de la societat, com en els que mostren que han adoptat alguns dels seus trets (elements de la vestimenta, l'estructura de la llengua i vocabulari). Així mateix, han de ressaltar-se les aportacions de la cultura gitana a la resta de la societat, com és el cas d'algunes vestimentes, adorns o paraules. És també important aquesta reflexió i que entenguen el sentit que tenien aquests elements en la seua cultura. Per exemple, la necessitat d'aprendre la llengua dels llocs de pas, el valor de les joies com a manera de transportar fàcilment les seues riqueses o el gust per les casaques, que recorda el seu passat militar.

D'altra banda, és necessària una nova reflexió sobre els nostres prejudicis i les seues marques en el llenguatge. Per a això es pot aprofitar el vídeo *#YoNoSoyTrapacero #YoNoSoyTrapacera*, en el qual se li atribueix una sinonímia amb el terme *gitano*. La comparació s'amplia recordant un fragment de la Pragmàtica del 1499:

> "Sepades que a nos es fecha relación que vosotros andays de lugar en lugar muchos tiempos e años ha. sin tener officios ni otra manera de bivir alguna de que vos mantengays, salvo pidiendo limosnas e hurtando e trafagando, engañando e faziendo vos fechiceros e adevinos e faziendo otras cosas no devidas ni honestas."

Es tracta que l'alumnat s'adone de la pervivència en el llenguatge de la percepció social del poble gitano, de com molts dels estereotips que manegem en l'actualitat tenen un origen remot, la qual cosa pot servir per a qüestionar la validesa de certs prejudicis que contribueixen a mantindre l'antigitanisme.

A continuació, se segueix un procés similar centrat en els oficis. Per a organitzar la informació es proposa l'elaboració d'una taula en la qual es faça una llista dels oficis que van exercir els gitanos i gitanes. És important mostrar que aquestes també tenien oficis, a més de les tasques d'atenció dels membres de la família. També es pot cridar l'atenció sobre les diferències per edats (individus ancians i joves). Aquest coneixement ens permetrà conéixer com era l'organització social i econòmica de les famílies gitanes.

Aquesta informació es completa amb una altra que pot ser facilitada en una explicació senzilla pel professorat sobre la societat i economia de l'Edat Moderna. L'objectiu és contrastar-la amb el que saben sobre aquest tema del poble gitano. Es tracta de contextualitzar la seua forma de vida i l'organització social en la societat moderna.

Finalment, s'elaboraran unes conclusions sobre com aquests elements culturals peculiars van constituir la base de prejudicis i estereotips socials que van inspirar noves normes per a acabar amb la seua cultura i assimilar-los. Cal reflexionar sobre per què aquest tipus de normes es repetien tant. Una possible resposta és la resistència mateix de la població gitana a perdre els seus trets identitaris, la seua consciència de poble lliure. Una altra reflexió és com el rebuig a l'assimilació els va conduir a situacions de marginalitat social i al risc de cometre delictes relacionats amb la seua supervivència.

ACTIVITAT 6. ELS GITANOS I LES GITANES EN LA SOCIETAT DELS ÀUSTRIA

Resum del contingut

En l'activitat anterior s'intuïa la persecució del poble gitano durant l'Edat Moderna. El contingut de la Pragmàtica del 1499 es repetirà en nombroses normes legals que incrementen els càstigs als qui les incompleixen. Són mesures que busquen assimilar la cultura gitana en la societat moderna, i això suposa la pèrdua dels seus trets culturals. Aquesta persecució contribueix a la seua progressiva marginació social i dificulta encara més la seua integració. D'altra banda, les necessitats militars de la Monarquia Hispànica es combinaran amb les mesures punitives contra el poble gitano, especialment mitjançant la condemna a galeres.

Objectius

- Conéixer algunes característiques de la Monarquia Hispànica i de la societat moderna.
- Reconéixer els elements que configuren la caracterització penal de les persones gitanes en diverses lleis.
- Analitzar la situació dels gitanos i gitanes davant la successió de mesures contra ells.
- Identificar els principals prejudicis i estereotips contra les persones gitanes que s'elaboren als segles XVI i XVII.
- Reflexionar sobre la pervivència d'aquests prejudicis i estereotips en l'actualitat.

Estratègies didàctiques

El professorat orienta l'alumnat sobre la situació geopolítica de la Monarquia Hispànica. Pot usar informació del llibre de text o basar-se en la que hi ha en els materials didàctics. Ha de connectar amb l'activitat anterior pel que fa a la creació dels estats moderns i els seus mecanismes de poder.

La lectura compartida dels següents documents s'adreça a determinar el tracte que rebien les persones gitanes, especialment, la condemna a galeres per als homes, que ha de ser relacionada amb les necessitats militars derivades de la política exterior de la Monarquia Hispànica. És important destacar que el sofriment afectava tota la població gitana, i posar el focus també en el paper de les dones gitanes.

En la segona part de l'activitat, l'alumnat usarà diversos documents per a esbrinar quina era la visió d'alguns intel·lectuals sobre les persones gitanes, que va servir per a justificar que foren perseguides. Aquestes idees han de contextualitzar-se en els intents de fer front a la crisi de la Monarquia Hispànica de finals del XVI i principis del XVII. La intervenció del professorat se centrarà a identificar aquestes idees i el seu context, i a ajudar perquè l'alumnat connecte aquestes idees amb els estereotips sobre la cultura gitana en l'actualitat.

ACTIVITAT 7. LA GRAN BATUDA

Resum del contingut

Aquesta activitat se centra a investigar un dels fets més importants de la història del poble gitano a Espanya, conegut com la "Gran Batuda". L'alumnat ha d'esbrinar-ne les causes i com va afectar les persones gitanes, com s'hi van resistir i, finalment, el canvi d'aquesta política dels monarques il·lustrats envers elles.

Objectius

- Explicar la Gran Batuda.
- Analitzar les conseqüències de la Gran Batuda per a la població gitana.
- Posar en perspectiva històrica aquest fet.

Estratègies didàctiques

Els primers documents permeten connectar amb el que s'ha comentat en l'activitat anterior. La Gran Batuda és la culminació d'un procés iniciat per la Pragmàtica del 1499. Per sintetitzar el que s'ha estudiat fins ara, cada xicotet grup elabora una senzilla línia de temps en què situarà els fets més significatius d'aquesta fase de la història dels gitanos espanyols. Aquest eix servirà com a esborrany per a la realització de la tasca final.

A partir dels següents documents, cada grup tractarà de reconstruir els fets que van fer possible la Gran Batuda. Amb això completarà la línia de temps iniciada.

Els següents documents aporten informació sobre com van viure aquests fets els gitanos i les gitanes, i quines van ser les conseqüències que van patir.

Finalment, l'últim document ha de servir per a fer una valoració final: en què va canviar la situació de les persones gitanes que vivien en l'època dels Borbons? La resposta ha de fer referència a aspectes positius com la possibilitat de fixar la seua residència, poder exercir qualsevol ofici, el reconeixement del dret d'asil, etc. En canvi, per a poder obtindre-ho, havien d'abandonar la seua llengua, la seua denominació de *gitanos* i la seua manera de vestir, i instal·lar la seua residència en un lloc fix (vegeu <http://flamencaula.blogspot.com/2011/02/pragmaticas-contra-los-gitanos.html>). En aquest punt cal recordar el que s'ha estudiat en l'activitat 6 sobre la cultura del poble gitano.

ACTIVITAT 8. ELABORACIÓ D'UNA LÍNIA DE TEMPS

Resum del contingut

Preparació de la línia de temps a partir de la informació elaborada en cada activitat, a la qual s'afegiran una introducció i unes conclusions. Segons els mitjans disponibles i el context de cada centre, aquesta línia de temps pot presentar-se de diverses formes:

a) **Opció digital.** La línia de temps també pot realitzar-se mitjançant un programa informàtic especialitzat com ara Timerime (esp.), Tiki-Toki (ang.) o iSpring (ang.); tots disposen d'una versió lliure i permeten implantar-los en unes altres pàgines (p. ex., el web de l'institut) o enviar l'enllaç.

b) **Opció en mural de paper.** És un format més habitual en el qual, sobre un fons de paper continu, s'hi dibuixa la línia cronològica i s'hi col·loquen les imatges i els documents escrits que descriuen o expliquen els fets que han marcat la història del poble gitano i el seu context històric. Aquesta línia tindrà un caràcter mural i serà exposada en un lloc visible de l'institut per a ser visitada. L'alumnat, per torns, pot fer de guia per als espectadors.

Objectius

- Elaborar una línia de temps en què es mostre l'evolució històrica del poble gitano durant el període estudiat.

- Supervisar la qualitat del treball realitzat mitjançant l'ús d'una rúbrica d'avaluació.

Estratègies didàctiques

L'elaboració de la línia de temps requereix diversos passos, una vegada organitzats els grups:

- Delimitar el període cronològic que abastarà. Aquest serà entre el segle XV i el XVIII. Convé afegir-hi una mena d'epíleg en el qual es faça referència a situacions que estan vivint les persones gitanes en diversos llocs d'Europa en ple segle XXI i que recorden altres moments de la seua història.
- Seleccionar la informació històrica per a poder narrar la història del poble gitano. Ací cal triar referències a fets importants com el moment de l'arribada a la península, la pragmàtica del 1499 o la Gran Batuda. Així mateix, es pot seleccionar informació que ens done algunes claus sobre la seua cultura que va ser objecte de persecució.
- Seleccionar la informació que permeta donar un context a la informació anterior: situació a la fi de l'Edat Mitjana a la península Ibèrica, el paper del Camí de Santiago, l'enfortiment del poder monàrquic i les polítiques d'uniformització cultural, les guerres per l'hegemonia de la Monarquia Hispànica, la crisi del segle XVII, l'arribada dels Borbons i les seues mesures, etc.
- Seleccionar els documents, mapes i imatges que contenen la informació. En el cas dels documents, aquests poden ser reproduccions de documents originals (com els diferents fragments que s'han utilitzat al llarg de la unitat), o ser reelaborats per l'alumnat al llarg de les activitats i que ara s'adapten a aquest format.
- Utilitzar ordinadors amb accés a Internet, que permeten utilitzar alguns dels programes dissenyats per a crear línies de temps, i elaborar-ne una. Ací convé tindre en compte les indicacions dels vídeos tutorials (registrar-s'hi, introduir-hi la informació, enllaços, etc.) com els que s'han esmentat anteriorment. Això forma part dels continguts que configuren la competència digital. En el cas d'optar pel format mural, equivaldria al moment de confeccionar-lo.

ACTIVITAT 9. PRESENTACIÓ I DIFUSIÓ DE LA LÍNIA DE TEMPS

Resum del contingut

Aquesta activitat final consisteix a presentar a la comunitat educativa el treball realitzat. Per a aconseguir que hi participe, es realitzarà una invitació formal als diferents membres de la comunitat educativa. La presentació serà un acte acadèmic dirigit per l'alumnat i que pot repetir-se diverses vegades per a adequar-se a la demanda.

En el cas de la versió digital, els alumnes que l'exposen mostraran els diferents elements de la línia en una sala amb ordinador, projector i connexió a Internet; en el cas del mural, es planifiquen visites guiades a diferents grups. La difusió també es fa incloent un enllaç en el web del centre a la línia del temps digital, o bé registrant fotogràficament el mural i anunciant-lo en el mateix web.

Objectius

- Elaborar invitacions formals per a la presentació de la línia del temps o per a la visita, en el cas que s'opte per la versió mural.

- Exposar davant un públic format per la comunitat educativa la història del poble gitano en l'època moderna, amb el suport de la línia de temps.

Estratègies didàctiques

L'elaboració de les invitacions per a la presentació o la visita a la línia de temps als departaments didàctics, tutors i famílies ha de planificar-se. Es pretén que aquestes invitacions siguen formals, però senzilles, com pot ser una targeta o un díptic compost per:

- una portada;
- les cares interiors, per a indicar els objectius de l'exposició i un breu resum del contingut, i
- l'última cara, per a la informació sobre l'organització de la visita, els títols de crèdit de les persones que hi han participat i els agraïments.

El professorat facilitarà models de díptics perquè l'alumnat s'hi inspire. Ací també s'ha de buscar la col·laboració d'altres departaments com el d'Educació Visual i Plàstica o els de llengües.

A partir d'aquests elements es pot fer algun cartell que també es pot aprofitar per a fer-ne difusió a través del web del centre, i en la confecció del qual també es recomana la participació dels esmentats departaments.

El següent pas és l'acte de presentació de la línia del temps en format digital davant de diversos sectors de la comunitat educativa. Aquesta acció es pot repetir per a millorar-ne la difusió. Posteriorment, es pot enllaçar al web del centre i utilitzar els mitjans de difusió dels quals aquest dispose.

En el cas de la línia en format mural, se'n pot fer una presentació inaugural i després programar visites guiades. Es pot fer un registre fotogràfic d'aquestes visites per tal d'augmentar-ne la difusió amb l'ajuda dels mitjans de què dispose el centre.